

gospodarske, obertnijske in národske.

Izhajajovsako sredo in saboto. Veljajo za celoleto po pošti 4 fl., sicer 3 fl.; za polleta 2 fl. po pošti, sicer 1 fl. 30 kr.

V Ljubljani v sredo 3. septembra 1856.

Pregled mnogoverstnih govejih rodov.

Vse rodove goveje živine zamoremo ločiti v trojne:

1. v dolinske ali ravninske,
2. v planinske ali hribovske,
3. v srednje ali navadne deželске.

Dolinski ali ravninski rod.

Lastnost dolinskih rodov, ki od nekdanj bivajo po dolinah in velicah ravninah, je, da vse pri njih je bolj na dolgo stegnjeno; imajo namreč te goveda dolgo, ozko glavo, dolge, gladke, bolj ali manj proti spred zakrivljene rogove, ozke in bolj gladke ušesa, dolg in ozek vrat brez kreželjca ali le z majhnim kreželjcom, široke močne pleča, dolg ne preokrogel život, križ navzdol, dolg pa nizko nastavljen rep in visoke noge.

Naj imenitniše goveda dolinskega rodú so:

1. holandske, friziške, ki slovó zavolj obilnosti mleka; od tod tudi imenitni holandski sir;
2. poljske in ogerske goveda. Goveda te so sive barve, ki ali bolj na belo ali bolj na černo cika, imajo visoke noge, široke kovke; za mleko ni ne poljska ne ogerska živina; al meso nje je žlahno, spitati se dá kaj dobro, in za vprego ni močnejših goved. Če bi poljske in ogerske goveda še za mleko tako dobre bile, kakor so za meso in vprego, bi prekosile vse druge na svetu. Oggerske goveda se ločijo od poljskih v tem, da so še bolj velike (na višjih nogah) in da imajo večje in gladkeje rogove.

Planinska ali hribovska živina.

Poglavna lastnost tega rodú memo dolinskega je, da pri njem je vse bolj na kratko izdelano; glava je bolj kratka in debela, rogovi so krajši in bolj na zad obrnjeni, vrat je debel, život okrogel, križ visok, rep krajši, debelejši in visoko nastavljen, zadnji del je močen.

Naj imenitniše goveda planinskega rodú so:

1. štajarske iz mircne doline. Te goveda so tako rekoč prestopki dolinskega rodú v planinski. Verjetno je, da iz bližnjih ogerskih ravnin so se zaplodile goveda v štajarske planine, in tukaj se je sčasoma izdelal poseben rod, ki slovó po svetu in ima z ogerskim v barvi veliko enakost, pa tudi v tem, da za mesnico in vprego so štajarski voli posebno dobri, verh tega pa so štajarske krave še kaj dobre mlekarce. Zavolj teh trojnih dobrih lastnosti stoji tedaj štajarska goveja živina iz mircne doline med vsemi našega cesarstva na prvi stopnji.

Goveda iz mircne doline so tamno-sive, pepelnaste barve, redkokterikrat bolj svitle, rumenkaste; okoli očí imajo bele okroge, in po teh se na prvi pogled spozná pravi mircodolinski rod.

2. Švajcarske goveda slovó po svetu posebno zavolj obilnosti mleka, pa tudi dobrega mesa; v Švajci pa si niso vse goveda enake; tri plemena se dajo lahko razločiti: naj večja švajcarska živina je v kantonih Švic in Cug, — srednja v kantonih Apencel, Lucern in Cürich, — majhna v kantonih Unterwalden in Uri. Švicarski rod je črnorujave barve, glava ni posebno široka, in rep ni posebno visoko nastavljen. — V Berdu

in Freiburgu je pa brezast rod, namreč rudeče-rujav z belimi lisami. Meso tega rodú je pa grobo in za molžo ne veljá veliko.

3. Algajski, švabski ali vorarlberski rod se ujema zlo s srednje velikim švajcarskim, le da ima to posebnost, da te goveda so okoli gobca bele in sploh bolj svitle barve kot švicarske.

4. Tiroljske goveda niso velike, so večidel rudeče, pa tudi kostanjeve barve, trebuh imajo okrogel, kožo debelo, za mleko so dobre; meso njih je grobo, bolj tamno-rudeče barve; jedó kaj rade in niso zberčne; tudi ob pičli klaji ne shujšajo hitro, ker imajo debelo kožo; ravno zavolj te debele kože pa so, kadar se pitajo, ob kratkem debele viditi.

Srednji ali navadni deželski rod.

Goveda tega rodú se bližajo včasih bolj dolinskim, včasih planinskim, večidel so mešanica, ki si jo naredí vsaka dežela po svojem. Da v taci okoljšinah, če gospodarji ne ravnajo po vodilih umne živinoreje, se ne more nič žlahnega narediti, vsak lahko sam previdi. Ako pa gospodarji ravnajo umno, da le dobre in naj lepše domače krave plemenijo z lepimi, njim primernimi biki, pa zamorejo tudi iz domačega blaga dobro živino napraviti, in če stanovitno po teh vodilih delajo, si zamorejo izrediti tako rekoč svoj posebni rod, kakor se to vidi na nekterih grajšinah, ki so si iz domače osnovali prav lepo in dobro živino.

Popisa vunanje podobe deželskih rodov ne moremo bravcem podati, ker v teh rodovih ni nobene stanovitosti ne v velikosti, ne v barvi, ne v nobeni drugi stvari.

Kteri rod je tedaj naj bolji?

Vsak ravno omenjeni ima svoje dobro, tako, da ne moremo od nobenega reči: čez tega ga ni.

Holandsko-friziški je sicer prvi zastrán obilnosti mleka, al več družih rodov ga prekosí v sirovem maslu in siru; — ogersko-poljski preseže v mesu, loji, koži in pripravnosti za vprego vse druge, mesar si tedaj ne more boljih goved želeti, kakor so ogerske; — švajcarska živina slovó zavolj obilnosti dobrega mleka, in je še več obrajtana kakor štajarska iz mircne doline, čeravno je tudi ta za molžo posebno dobra in zraven tega se rada spita; — dobre mlekarce so tudi tiroljske krave, in ker so bolj majhne in zadovoljne s slabo klajo, jih imajo v goratih krajih posebno radi; tudi med domačo deželsko živino, če ravno je silo veliko slabe in zanemarjene med njo, je dokaj lepe in dobre, in ta je za domačo rejo tudi zato naj bolja, ker ni tako draga kot ptuja.

Za hišne potrebe kaj.

(Česmigovec napraviti). Naj si dá nabrati pridna gospodinja česmigovih jagodic, kolikor je treba; naj jih dene v leseno posodo, ter jih stolče lesenoj tolkačoj, potem jih stlači skozi sito v lončeno posodo. Tako pridobljeni česmigovec naj postavi na hladno mesto, da stoji 24 ur. Je ta čas pretek, naj odcedí sok od gošave, ter naj ga vlije v bottle, kterih pa ni treba do dobrega zamašiti, ker bi inače utegnile razpočiti se. Taki česmigovec se dá hraniti mnogo let, in potrebovati ga utegnemo namesto limoninega soka

(kterega popolnoma nadomestuje) za mnogotere jedila in pijače, postavimo, za punč, kteremu deli še prijetnejši slaj od limoninega soka.

Za domače potrebe kaj.

Kako ravnati, kadar človeka griža napade. (Konec.)

Drugo je, naj bi vzroke bolezni dobro poznali in se jih ogibovali kar koli je moč, kadar v kakošnem kraju griža razsaja. V gorkih poletjih in posebno v vročih krajih se mesca malega in velikega serpana in kimovca rado napravi v zraku neko posebno skrunilo, da potem ljudje, če se prehlade, nezrelo sadje uživajo ali sicer nezmerno živé, se stogoté alizlo prestrašijo, za grižo zbolijo, kar bi se sicer ne bilo zgodilo, ako bi one posebne kužnine v zraku ne bilo. Zatega voljo ni griže vsako leto, čeravno se ljudje prehlajajo, nezrelo sadje uživajo itd.

Kadar se je griža pritepla v kak kraj, ni čuda, da otroci pa tudi odraseni zbolé, ki bosí ali sicer slabo oblečeni okoli hodijo, posebno zvečer in pa zjutraj, kadar je hladno, podnevi pa vroče; ni čuda, ak polegajo porosni in hladni travi; ni čuda, da ženice in delavci na polji zbolé, ki se vroči in potni napijó merzle vode, itd. Prehlajenje dela grižo po sto potih. Naj bi to posebno stariši si dobro zapomnili, in ne pušali zvečer in zjutraj ali ob deževnem in hladnem vremenu bosih otrok in otrok v samih srajcah okoli letati, če jih nočejo na parah imeti. Sploh je bolje se potiti kakor prehladiti se. Nezrelo sadje škoduje, pa tudi zrelo nezmerno vžito, in vsaka druga nezmernost v jedi in pijači. — Tudi naj se ne togotí in ne jezí in preveč ne žaluje, kdor želi zdrav ostati ob griži. — Griža se sicer ne more prav za prav k nalezljivim boleznim šteti; vendar se utegne tudi nalesti v takih okoljshinah, kjer v nizkih in soparnih hišah eden ali več grižavih se očaja in se smerad ne odpravlja, hiša ne prevetruje in sploh za dobro sapo ne skerbí; tudi po kahljah in sekretih se zamore nalesti; dobro je tedaj, če ima grižav človek vse to sam za se.

Kdor je vzroke bolezni spoznal, bo vedil tudi živeti, da ne zbolí. Gorka obleka, posebno zjutraj in zvečer, je potrebna; ne škoduje kos flanele ali židana ruta okoli trebuha prevezana; zmerno življenje v vsem je potrebno.

Kakor hitro pa človeka, otroka ali odraslega, driska napade, ga mraz strese, po čevih šipati začne, naj gré berž v posteljo in v postelji naj ostane, da se spotí. Pri otrocih, za kterimi ne more zmiraj kak varh ali kaka varuška biti, je vselej naj bolje, da se berž spravijo v posteljo in v postelji obderžé, da se zunaj ne prehlade. Odenejo naj se pa kar je prav, da v presilni soparici ne ležé; čez trebuh naj imajo kaj gorkega; k potrebi naj grejo na kahljo, ktera se berž s pokrovom pokrije in vèn nese in čisto pomije; le če hiša in sekret ni sta na sapi in se bolnik vselej dobro obleče, zamore vènití k potrebi, pa varovati se je zmiraj prehlajenja.

Pervo je tedaj gorka postelja. Drugo je: postiti se in nič uživati razun čiste juhe (župe), ali če juhe ni, kakega redkega močnika (soka) po malem. Mnogokrat pokvarjeni želodec, vselej pa vneto črevo ne more prenesti navadnih jedil; — nikoli nobenemu bolniku ni še škodovalo, ako je stradal; večkrat pa je pohujšalo bolezen ali pa se je povernila, če je bolnik se pregrešil v jedi. Tretje pa je, da bolnik vživa takošnih pijač, večkrat pa po malem na enkrat in vselej toplih, ktere ne dražijo črev, ampak vnetje v njih tolažijo in jim nadomestujejo žlem (Schleim), kterega po griži zgubljajo; zato se prileže takim bolnikom mandeljnova voda (na políc vode se vzame kakih 15 sladkih olupljenih mandeljnóv in s cukrom vred se naredí mandeljnova voda) ali ječmenova voda, ajbševa voda, salepova voda; vse pa se mora toplo uživati. V kervavi

driski je pomagalo že tudi, če je bolnik spil kozarček mleka berž spod krave. — Če bolnika posebno zlo k potrebi tiši, mu potolaži to tišanje, ako se morska goba v toplo mleko pomoči in mu na ritnik položi; tudi dobro dé, ako se v kahljo dene otrobov ali ječmena in polije s kropom, potem pa se vsede bolnik na-njo, da mu topla, pa ne prevroča, soparica gori hlapi in bolečine tolaži, ki so včasih tako hude, da potisnejo črevo vèn.

Na pomoč poklicani zdravnik bo dal še družih zdravil, kakor bo presodil natoro bolezni. Naš namen ni, se tukaj dalje v poduk ozdravljanja spuštati; dosti je, ako se le to storí, kar smo tú svetovali; že samo to bode večkrat pomagalo, nikoli pa ne bo škodovalo, in gotovo bo poklicani zdravnik vselej vesel, ko pride in sliši, da se je z bolnikom tako ravnalo kakor je tú svetovano bilo, — lože bo potem še z drugimi zdravili bolezen popolnoma premagal.

Starozgodovinske čertice.

Pristavek k članku o legi in pomenu rimsko-slovenske postaje „Pultavia“.

V omenjenem članku sem rekel sledivši Reiharda in Muharja, da je Pultavia stala na petujskem polji med sv. Lorencom in Cirkovcami kraj reke Pultske, in da je rimska cesta deržala iz Celeje v Petovium skoz Polčane, dravinsko dolino, Monsberg, Goro (Maria Neustift) ali pa čez hrib od Studenic proti Cirkovcam čez reko Pultsko. Akoravno mi niso miljski kamni te ceste poterjevali, sem se vendar deržal mnenja gori omenjenih učenih starinoslovcov, pustivši tanjšo preiskavo na čas šolskih vakanc. Od 5. do 19. avgusta sem prehodil vse to okrožje, in primeri se, da se v Čadramu snidem z gosp. Knablom, kteri je iz enakega namena po ti okrajini potoval. Veselilo me je od njega zvedeti, da je rimsko cesto od Celeje v Petovium izsledil, in še ostanke te ceste na več krajih našel. Pri družim se mu, in tako sva skupaj tracirala cesto od Vojnika (Hochenegg) do Petuja. Kar sva zvedila, naj oznanijo „Novice“. Cesta je deržala iz Celeje skoz Vojnik, Frankolovo (Sternstein), Verpete, Tesno, Rove, Beli potok proti sv. Križu, tako zvani Kreuzberg. V ti okrajini je brez dvombe stala „Mutatio Lotodos“, ker tukaj se je našel miljsk kamen in drugi rimski spomeniki, med drugimi eden, na kterem so simboli solnčnega božanstva: leva in sokola viditi. Te spomenike so dali gosp. Pinter, farmešter pri sv. Lorencu v Stranica, v steno farofa vzdati, in zaslužijo za tega del očitno pohvalo.

Od onod je dalje cesta deržala čez zrečko jamo (dolnje Zreče), Vezino, sv. Barbaro, Malahorno, Dobrovo do stražkega Kogeljna. Od sv. Barbare do stražkega Kogeljna še se pozna 14 stopinj široka zidana cesta, in na dobrovskih njivah se pogostoma izkopujejo dnarji rimski, strešni cegli, z apnom zmešano kamenje, fibule, urne, in druge stvari rimskih starin. Pod stražkim Kogeljnom je utegnula nekda statí „Mansio Ragando“. Še sedaj prebivavci okolice čadramske pripovedujejo, da je v Dobrovi, sedaj v veliki goši pod Stražem stalo „belo mesto“. Odosod je cesta šla skoz Vogovec, Gladomes, sv. Wencel, gornjo Ložnico, Fošt na bistriško polje. Povsod se sledovi še najdejo, posebno lepo na Nendeljnovi njivi zunaj slov. Bistrice tam, kjer ulani imajo jezdarsko šolo. Vendar ni se je slov. Bistrice dotaknila, ampak je deržala po travnikih in njivah memo Formaherovega skednja proti zahodni strani pustivši Novo ves na desnem, skoz jarugo (Thaleinschnitt) hriba, na kterem cerkev sv. Jožefa stoji. V goši kmeta Kobale-ta se spet lepo ohranjeni sledovi najdejo. Pred freisteinskim ribnikom se je zedinila z denešnjo cesto, ktera iz slov. Bistrice do pragerskega kolodvora pelja. Vendar rimska cesta ni tam deržala do celega, temoč se je na sredi loga Velenjeka ognila na levo proti gradiču Pragerhof,